

JAROMÍR ČELAKOVSKÝ JAKO ŽÁK A POKRAČOVATEL W. W. TOMKA

Drobná črta na okraj diskuze o vývojových kontinuitách v české historiografii 19. století

Roman Pazderský

Nahlédneme-li do sborníku, který roku 1888 věnovali u příležitosti oficiálního završení pedagogické kariéry W. W. Tomkovi jeho bývalí univerzitní žáci, uvidíme mezi příspěvateli na prvním místě jméno Jaromíra Čelakovského.¹ Jakkoliv je tento fakt zapříčiněn pouze abecedními důvody² a jakkoliv je zřejmé, že autorská participace na jubilejním sborníku ještě mnoho nevyovídá o skutečné vazbě mezi „učitelem“ a „žákem“,³ nebude patrně sporu o tom, že Jaromír Čelakovský patří mezi tu část českých historiků, jejíž odborné i kariérní směřování bylo výrazně ovlivněno činností nestora českých dějepisců 19. století – Wácslawa Wladiwoje Tomka.⁴

V několika následujících poznámkách se pokusím alespoň rámcově detekovat nejdůležitější vazby, jež kladou v dějinách českého dějepisectví Tomka a Čelakovského do těsné blízkosti. Nepůjde mi přitom jen o analýzu obsahových stránek těchto vazeb, ale rovněž o naznačení určitých obecnějších kontinuit v české historiografii 19. století, k jejímž celostnímu uchopení se českým historikům dějepisectví stále ještě nepodařilo najít všeobecně uznávaný konceptuálně-interpretační klíč.⁵

Z metodologického hlediska může snad titul mého příspěvku působit poněkud archaicky, neboť už jenom uvažovat v kategoriích „žák“ či „pokračovatel“ v sobě implicitně obsahuje přijetí apriorního předpokladu lineární vývojové kontinuity, jež byla jako výchozí myšlenková kategorie typická spíše pro moderní „víru v pokrok“, nežli pro naši soudobou tzv. „postmoderní situaci“. ⁶ Samotná otázka kontinuit v české historiografii „dlouhého“ 19. století je stále předmětem živých diskuzí.⁷ Dodnes přitom ovšem ve valné většině pouze reprodukuje tradiční výkladový kánon Josefa Pekaře a Jaroslava Golla z konce 19. století, v němž tito naši přední historikové zcela v intencích dobového historismu a evolucionismu formulovali působivý vývojově-dynamický příběh o zrodu moderní české historiografie,⁸ na jehož počátku stojí olbřímí figura Františka Palackého.⁹ Do nosné fabule tohoto příběhu – který ostatně vykazuje všechny symptomatické znaky mýtu¹⁰ – byli pak Pekařem a Gollem pojati jen ti čeští historikové, které bylo na základě jejich díla možno integrovat do „rodiny“ tzv. Palackého „spolupracovníků“, „následovníků“,¹¹ „žáků“,¹² „pokračovatelů“¹³ nebo (s Gollem řečeno) naplňovatelů „Palackého programu práce historické“. ¹⁴ Tento životaschopný teleologický konstrukt dějin českého dějepisectví 19. století, pojatý jako „příběh o Palackém a jeho pokračovatelích“, však dnes vyvolává stále více otázek, jež konec konců vyvstávají i při pohledu na osobnost a dílo Jaromíra Čelakovského.¹⁵ Problematizovat lze např. už jenom samotné vnímání Palackého jakožto „nového počátku“. ¹⁶ Aniž bych chtěl jakkoli relativizovat klíčovou identitotvornou funkci Palackého *Dějin*, která opravdu stála u zrodu moderního sebepojetí českého národa,¹⁷ je třeba si uvědomit, že Palacký jakožto historik reprezentoval kolem poloviny 19. století už

spíše doznívající éru osvěcenského pojetí dějepisce coby učence „erasmovského typu“, který je vůlí Prozřetelnosti sám jako předurčený jedinec povolán k dějezpytné práci.¹⁸ Toto pojetí se v polovině 19. století v souvislosti s rozvojem kolektivních vědeckých institucí již přežívalo a v sebedefinici historiků nastoupilo paradigma nové, k jehož prosazení v českém prostředí významně přispěl také W. W. Tomek, který se na půdorysu Thunovy školské reformy podstatnou měrou zasadil o institucionalizaci nacionálně české historiografie na pražské univerzitě. Právě toto etablování českých dějepisců ve vznikajících historicko-vědních institucích způsobilo, že za historiky už nebyli považováni jen talentem vyvolení jedinci, nýbrž především odborně vyškolení profesionálové. Jedním z typických produktů této stěžejní diskursivní změny byl také Jaromír Čelakovský, který chápal svou vědeckou roli – na rozdíl od Palackého a z části ještě i Tomka – nikoli jako výsostný „monopol vyvoleného“, ale jako „pouhou“, byť důležitou, součást dílčí týmové práce odborníků, z jejichž svědomitě „mravenčí“ práce bude jednou moci teprve vzejít vskutku komplexní obraz národních dějin. Čelakovský se tím zařadil po bok tehdy nejpilnějších a vnitřně nejdisciplinovanějších „dělníků“ na poli české historie, jejichž patrně nejreprezentativnější ikonou byl v dané době Čelakovského celoživotní kolega a přítel z pražského městského archivu, Josef Emler.¹⁹

Díky uvedené paradigmatické proměně začaly hrát v české historiografii od poloviny 19. století zcela klíčovou roli právě kolektivní vědecké instituce, zejména Muzeum království Českého, Karlo-Ferdinandova univerzita a pražský městský archiv, které na jedné straně koexistovaly (či alespoň přežívaly) vedle sebe, na druhé však reprezentovaly naprosto odlišné typy historiografických diskurzů. Neměli bychom tedy pod tímto úhlem pohledu celou českou historiografii druhé poloviny 19. století vnímat spíše jako poměrně spleť a profesními, osobními i rodinnými vztahy propletenou strukturu určitých paralelních myšlenkově-institucionálních proudů, nežli jako jednosměrnou lineárně-vývojovou osu s počátkem u Palackého? Přinejmenším oprávněnost této teze konečně dokládá i fakt, že při pokusu o „katalogizaci“ jednotlivých historiků této doby ztrácí svou relevanci i jinak tak důležitý faktor, jakým je jejich věkově pojatá generační příslušnost. Nejlépe je to vidět právě na Jaromírovi Čelakovském, který se sice narodil ve stejném roce jako Jaroslav Goll, oba však pod vlivem zcela odlišných (ne-li přímo opozičních) struktur, v nichž působili, reprezentovali z ideového hlediska úplně odlišná historiografická paradigma.²⁰ Podobných příkladů by se ovšem našlo více. Byl tu např. Josef Kalousek, jenž měl sice svým věkem blíže ke generaci Gollově, ale svými mentálními schémata náležel daleko spíše do světa o dvacet let staršího Tomka.²¹ Česká historiografie Čelakovského éry se tedy mnohem více než jako jednosměrná vývojová vertikála „Palackého pokračovatelů“ zdá být synchronní strukturou metodologicky, politicky i personálně indiferentních proudů, jež pod záštitou odlišných institucí a pod zcela jinými paradigmaty fungovaly paralelně vedle sebe.²²

V poslední době se v této souvislosti stále častěji hovoří o polaritě dvou linií: jedné tzv. „liberálně-protestantské“, vázané na Palackého a druhé tzv. „konzervativně-katolické“, vázané na Tomka.²³ Domnívám se však, že právě osobnost z daného hlediska vlastně nezařaditelného Čelakovského ukazuje i na zjevné limity tohoto jinak zajímavého konceptualizačního nástroje.²⁴ Jako produktivnější se mi tudíž v tomto případě jeví být spíše sociálně-institucionální rozlišování tzv. „univerzitního“ a „muzejního“ okruhu českých historiků,²⁵ přičemž přínáležitost k tomu či onomu poli musí být definována spíše ideově

nežli fakticky.²⁶ Z tohoto ideového hlediska se už Čelakovský – navzdory svému faktickému působení také na právnické fakultě české univerzity – jeví být typickým příslušníkem „muzejního“ směru české historiografie, hodnotově úzce svázaného právě s Tomkem.

Přejdeme nyní od těchto několika nezbytných úvodních postřehů k vlastnímu jádru mého příspěvku. Profil každého vědeckého pracovníka je vždy, zejména v určitém věku, formován především přímými osobními příklady těch starších.²⁷ V případě Čelakovského tvořil jeden z nejměrodatnějších profesních i lidských příkladů již mnohokrát vzpomenující Tomek, jakkoli je otázkou, zda význam sousloví „učitel–žák“ skutečně vhodně vystihuje reálný charakter vztahu mezi Tomkem a Čelakovským.²⁸ Kromě faktu, že Čelakovský během studií na právnické fakultě poslouchal i Tomkovy dějepisné přednášky, tvořil totiž hlavní páteř jeho vazby na Tomka v podstatě shluk několika volných tomkovských inspirací, které Čelakovského zásadním způsobem ovlivnily, aniž by ovšem byly z Tomkovy strany vedeny přímou intencí Čelakovského programově vychovávat²⁹ tak, jako se s tím později setkáváme v případě cíleného pedagogického působení Jaroslava Golla na mladé české historiky.

Platí-li o elitě české národní společnosti v polovině 19. století, že byla z početního hlediska stále ještě poměrně malá, pak musíme charakter tehdejší české historiografie kvalifikovat jako prostředí takřka rodinné. Ani počátky styků mezi Tomkem a Čelakovským proto nezačínají až na akademické půdě, ale pramení už v době Čelakovského mládí, stráveného na jedné z nejrůznějších českých vlasteneckých adres – v pražské Pasířské ulici.³⁰ Vychovatelem nezletilého Jaromíra Čelakovského se totiž po smrti jeho rodičů stal pražský advokát Josef Frič,³¹ jenž zde bydlel přímo naproti domu Palackého. Během Čelakovského dětství v průběhu padesátých let se Tomek, jak známo, u Palackých příliš neobjevoval. Zlom však přišel záhy po obnovení konstitučního života na počátku šedesátých let, kdy se Tomkovy dřívější styky s Palackým znovuobnovily.³² Po nástupu na právnická studia mohl pak Čelakovský poznat Tomka také jako svého univerzitního profesora, neboť Tomek tehdy přednášel nejenom na filozofické, ale rovněž na právnické fakultě ještě nerozdělené univerzity. Čelakovský začal už tehdy pronikat do struktur českého dějepisectví tím, že od roku 1866 vykonával nejrůznější heuristické a opisovačské práce pro stárnoucího Palackého. Zajímavé také je, že se mu v téže době – jako ostatně jednomu z mála jeho generačních druhů – podařilo proniknout také do blízkosti ke studentům jinak poměrně apatického Antonína Gindelyho, který Čelakovského v rámci praxe v zemském archivu zaměstnal jako kopistu. Svou roli tu zřejmě sehrála přímluva Palackého, stejně jako fakt, že Čelakovský svým odborným směřováním nepředstavoval pro Gindelyho žádnou konkurenční hrozbu, narozdíl od ambiciózních mladíků Golla a Rezka, kteří Gindelyho monopolní pozici naopak stále vážněji ohrožovali.³³ Ještě v této době byl Čelakovský rozhodnut věnovat se právnické dráze se specializací na římské právo. Pod vlivem představitelů německé právní školy Stobbeho a Gierkeho však ještě během studií obrátil svou pozornost k právním dějinám českých měst. A právě zde se jeho profesní dráha protнула s cestou Tomkovou.

Tomek představoval na poli výzkumu českých právních dějin vedle Hermenegilda Jirečka bezesporu největší soudobou autoritu, která teprve v Čelakovského generaci našla svého rozšíření v osobách Josefa Kalouska, Jaromíra Hanela, Bohuše Riegera a samozřejmě i samotného Jaromíra Čelakovského. Čelakovský navíc v Tomkovi spatřoval názorný příklad toho, jak produktivně lze využít právnické vzdělání, které jim bylo společné, v bádání historiografickém.³⁴ Předobraz Tomkovy i Gindelyho vědecké práce jej

zcela logicky vedl k primární koncentraci na detailní heuristiku archivních pramenů. Také proto se Čelakovský roku 1871 přihlásil na pozici adjunkta při pražském městském archivu a ačkoli Tomek sám dával během daného konkurzu větší přednost Kalouskovi a Sedláčkovi,³⁵ volba Čelakovského jej nakonec nezklamala. Naopak. Postupem času se ukázalo, že Čelakovský je díky svému zájmu o dějiny měst mužem na pravém místě, s nímž může Tomek navíc prospěšně konzultovat i své vlastní vědecké práce.³⁶

Důležité je, že Čelakovský přijal Tomka také jako určitý osobnostní prototyp vědeckého pracovníka, který v duchu hodnot 19. století hraje společenskou úlohu nejen hloubavého vědce, ale rovněž politicky angažovaného intelektuála.³⁷ Jen stěží bychom mezi českými historiky druhé poloviny 19. století hledali názornější příklad tzv. „politických profesorů“,³⁸ než jimi byli právě Tomek a Čelakovský.³⁹ Oběma se totiž od počátku jejich vědecké dráhy podařilo nakumulovat hned několik vlivných politických a organizačních funkcí, včetně poslaneckého mandátu nejenom na zemském sněmu, ale dokonce i v říšské radě. Čelakovský i Tomek přitom politiku pojímali jako v podstatě katedrovou záležitost, která je od intelektuální elity národa vlastně automaticky vyžadována.⁴⁰ Přestože bylo však Čelakovského propojení vědeckého a politického světa autenticky „tomkovské“, sluší se dodat, že v konkrétních politických názorech se oba muži již radikálně rozcházel, což je samo o sobě poněkud paradoxní, uvědomíme-li si, nakolik si byli naopak blízcí povahou svého historického myšlení.⁴¹ Čelakovský, který se politicky formoval pod silným vlivem radikálního demokratismu svého „skoro bratra“ Josefa Václava Friče, našel své politické útočiště v řadách Mladočechů, díky čemuž hodnotil Tomkovy konzervativní politické postoje jako „reakční“. ⁴² Přesto však choval vůči Tomkovi celoživotní respekt, o němž vypovídal i způsob, jakým Tomka nazýval: patrně proto, aby vynikla jeho srovnatelnost se „zemským historiografem“ Palackým, hovořil Čelakovský o Tomkovi zpravidla jako o „pražském historiografu“⁴³ nebo o „historiografu královského hlavního města Prahy“.⁴⁴

Čelakovského úcta k Tomkovi se odrážela i v charakteru jejich osobního vztahu, který se z roviny „student-profesor“ brzy přesunul na kolegiální a přátelskou úroveň.⁴⁵ Jejich vzájemná korespondence je sice poměrně skromná,⁴⁶ což ovšem vychází z faktu, že Tomek (také z titulu funkce inspektora) pravidelně docházel do pražského městského archivu, kde obvykle dlouze rozmlouval nejen s tamějším ředitelem Emlerem, ale rovněž s druhým městským archivářem Čelakovským.⁴⁷ Tomek neměl pochybnosti o Čelakovského odborné erudici a jako tematicky spřízněnému kolegovi mu proto začal brzy svěřovat také průběžné korektury rodícího se *Dějepisů města Prahy*. Čelakovský Tomka v této souvislosti roku 1878 ujistil slovy: „*Budu i další archy Vašnostem prohlížeti s největší ochotností*“,⁴⁸ což Tomek s povděkem kvitoval: „*Děkuji mnohokrát za takovou péči, kterou račte míti o tisk mého Dějpisu*.“⁴⁹ Čelakovský se i díky tomu poměrně brzy dostal do okruhu Tomkových rodinných přátel,⁵⁰ kteří jej příležitostně navštěvovali také na jeho letním sídle v Polici nad Metují. Zprávy o takových návštěvách máme např. k roku 1875,⁵¹ 1898⁵² či 1903.⁵³ Čelakovský navíc v letech 1875–1877 podnikl zevrubná bádání v archivech Tomkových milovaných severovýchodních Čech, což oba historiky ještě více sblížilo.⁵⁴

Další oblastí, kterou Tomek Čelakovského inspiroval, byl pochopitelně zájem o dějiny staré Prahy a o výzkum dějin českých měst jako takový.⁵⁵ V pragensiálních bádání Čelakovský na mnohé Tomkovy práce přímo navazoval a pokoušel se je nadále prohlubovat,⁵⁶ o čemž svědčí např. studie *O vývoji středověkého zřízení radního v městech pražských*.⁵⁷ Podstatné ovšem je, že úcta k Tomkovi zároveň nebránila Čelakovskému ve

věcných polemikách s vývodů svého učitele, jež považoval za nesprávné. Šlo například o otázku založení Starého Města pražského, v níž se Čelakovský postavil proti Tomkovu mínění, podle něhož Staré Město vzniklo postupným přetvořením původní německé osady na Poříčí.⁵⁸ I tímto drobným sporem se Čelakovský definoval spíše jako kvalitativní prohlubovatel Tomkova díla, nežli jako jeho kvantitativní rozšiřovatel, za kterého zřejmě považoval svého archivního adjunkta Josefa Teigehe, jenž počal roku 1910 vydávat přímé pokračování Tomkových *Základů starého místopisu Pražského*.⁵⁹ O potřebě pokračovat v Tomkových pragensích Čelakovský samozřejmě nepochyboval a opakovaně se v tomto směru také vyjádřil.⁶⁰ Stačí připomenout např. tato jeho slova: „Často vyslovuje se přání, aby se pokračovalo v objasňování slávou ozářené minulosti hlavního města království Českého toužou cestou, kterou se ubíral a s tak velkým úsilím a úspěchem sledoval zvěčnělý dějepisec Pražský Václav Vladivoj Tomek. [...] Úkol, který nástupci v práci Tomkově zbývá, je ohromný a sílu jednotlivce daleko přesahující. I nezbývá na ten čas, nežli aby v této práci tak velezáslužně započaté aspoň tím způsobem bylo pokračováno, by jednotlivé části dějepisu Pražského novějšího i staršího monograficky byly spracovávány a tak cesta se razila k budoucímu budování a dokončení tohoto památného díla.“⁶¹ Uvedený citát nevypovídá jen o Čelakovského úctě k Tomkovu dílu, ale přináší nám také neméně zajímavé svědectví o jednom z hlavních rysů Čelakovského historického myšlení, který jej do značné míry spojuje s metodologickými postuláty, hlásanými v české historiografii především lidmi z okolí Jaroslava Golla.⁶² Šlo o dobově rozšířené přesvědčení, že jakékoli syntetické práci musí nejprve předcházet zevrubné studium analytické, jemuž musí ve jménu budoucí syntézy padnout za obětí úsilí minimálně jedné současné generace.⁶³

Tím se dostáváme k dalšímu bodu Čelakovského vazby na Tomka, kterým jsou právě některé metodologicko-koncepční principy historiografické práce. Po Tomkově vzoru – zároveň ovšem pod silným vlivem německé historické školy – přistupoval Čelakovský ke studiu dějin českých měst z ryze právně-historického hlediska, což byla perspektiva, jejíž hegemonie počala v českém dějepisectví shodou okolností slábnout přesně se sklonkem Čelakovského života, kdy se na daném poli objevily první metodologicky průkopnické práce Bedřicha Mendla. Při pohledu na formu mnohých Čelakovského prací je navíc možno postřehnout zjevné tomkovské rysy, týkající se zejména výrazně hutného faktografického stylu, který si liboval v maximálně podrobné heuristice a především v dlouhých citátech z autentických pramenů, evokujících často formát edic.⁶⁴ Jestliže však stylem a vnějším zpracováním svých děl zůstával Čelakovský převážně dědicem Tomkovým, metodologicky byl již evidentně ovlivněn také směry mladšími, zejména comteovsko-masarykovským pozitivismem.⁶⁵ Čelakovský například hned v úvodu svých *Povšechných českých dějin právních* definoval právní historii přesně v intencích klasifikačních zásad Masarykovy konkrétní logiky jako součást sociologie,⁶⁶ a to jednak sociologie *popisné*, jejímž úkolem je v daném kontextu faktická rekonstrukce právních aspektů historie, a jednak sociologie *obecné*, jež se na základě těchto znalostí snaží dospět k formulaci obecných vývojových zákonů dějin lidské společnosti.⁶⁷

Povahou svého historického myšlení byl Čelakovský převážně analytik, což také v mnohém předznamenalo charakter jeho vědecké tvorby. Za její základ tudíž považoval především činnost ediční, k níž měl jako pražský archivář spolu s Emlerem ty nejlepší podmínky. V ediční praxi však Čelakovského přímo podporoval také Tomek, který kladl na tuto oblast dějzpytu velký důraz a sám se také na některých edičních projektech podí-

lel,⁶⁸ jakkoli mu na to postupně zbývalo stále méně času.⁶⁹ Čelakovského lze na tomto poli bez rozpaků zařadit po bok Josefa Emlera,⁷⁰ Františka Dvorského,⁷¹ Ferdinanda Tadry⁷² či Josefa Kalouska,⁷³ kteří si za svůj – mnohdy doslova životní – úkol v téže době vytkli vydat ucelený soubor pramenů k určité zásadní problematice českých dějin. Zajímavé je v tomto směru sledovat jistou paralelu mezi Čelakovským a Kalouskem. Jestliže se totiž Kalousek – nota bene rovněž v sedmdesátých letech 19. století – rozhodl vydat vyčerpávající pramennou edici řádů selských a instrukcí hospodářských k dějinám českého venkova,⁷⁴ na jejímž základě chtěl poté přistoupit k sepsání syntézy české agrární historie, Čelakovský si v téže době (navíc s oficiální Tomkovou podporou)⁷⁵ vytyčil analogický úkol vytvořit podobně obsáhlou edici privilegií českých středověkých měst, jež by mu otevřela dveře k sepsání syntézy dějin českého práva.⁷⁶ Oba záměry však, jak známo, potkal podobný osud. Ze zamýšlených edic zůstalo i přes veškerou snahu torzo⁷⁷ a v původně předpokládaném duchu nebyly nakonec naplněny ani obě kýžené syntézy.⁷⁸

Všechny uvedené postřehy nasvědčují tomu, že Čelakovský patřil stylem svého historického myšlení i způsobem historiografické praxe převážně do myšlenkového světa českého pozdně obrozeneckého dějepisce, v jehož personálních i institucionálních strukturách se také celý život pohyboval.⁷⁹ Stejně jako Tomek, působil i Čelakovský na rozhraní prostředí české univerzity (konkrétně ovšem nikoli na půdě filozofické, ale právnické fakulty), českého Muzea a s ním úzce spojeného pražského městského archivu, přičemž charakter jeho osobnosti i vědeckého díla jej pojil především s tzv. „muzejním okruhem“ českého dějepisce. Sám se přitom postupem času cítil být v čím dál tím větší opozici vůči tzv. „univerzitním historikům“ z filozofické fakulty, o čemž svědčí i Čelakovského noticka na adresu Josefa Pekaře: „*Vede je Goll, který chce všude ovládnouti a našinec mu stojí v cestě*“⁸⁰ kde onen klíčový výraz „našinec“ vyjadřuje právě Čelakovského odkaz na skupinovou identitu historiků, seskupených okolo Muzea království Českého.⁸¹

Ve svém skromném příspěvku jsem se – vedle několika námětů k promýšlení možné konceptualizace dějin českého dějepisce 19. století – pokusil naznačit především hlavní tematické okruhy, jež nám podle mého soudu zavdávají dostatečný důvod k tomu, abychom Jaromíra Čelakovského řadili mezi české historiky 19. a 20. století, kteří byli ve své odborné tvorbě podstatným způsobem ovlivněni W. W. Tomkem. Čelakovský totiž nebyl jenom jeho univerzitním studentem, ale především člověkem, který přijal Tomka za inspirativní vzor vědce a potažmo i veřejně a politicky činného intelektuála. V konkrétní náplni vědecké práce byl pak Čelakovský – jak jsem naznačil výše – ovlivněn Tomkem zejména po stránce stylové a především tematické, neboť hlavní těžiště jeho bádání tvořilo faktograficky hutné a důsledně pramenně založené zpracovávání právních dějin českých měst. A právě zde lze vedle tematické přírůžnosti děl obou historiků hovořit snad i o kořenech jisté kontinuitní linie dějin českého právního dějepisce, jež se od Hermenegilda Jirečka a W. W. Tomka vine přes Čelakovského dále k jeho „korunnímu princí“ Janu Kaprasovi, jemuž Čelakovský na sklonku života předal ono pomyslné „žezlo“ se slovy: „*Vzmáhá se ve mně pochybnost, zdali a do jaké míry za nynějších poměrů a za nejisté budoucnosti budu s to úkol naplniti, jež jsem sobě předsevzal. Následkem cukrovky síly mé ochabují a jest mně alespoň účtchou, že Vám, mladšímu, bude možno v práci mé pokračovati*“⁸² Právně-historické výzkumy Jana Kaprasa a po něm zejména Václava Vaněčka, Jiřího Kejře a některých dalších se tedy v tomto světle jeví nejenom jako svrchovaná historiografická díla sui generis, ale rovněž jako rozvíjení určité tradice právně-historických výzkumů

(nejen) dějin českých měst, kterou v českém dějepisectví spoliuincioval právě Tomek a po něm zásadním způsobem rozvinul a kultivoval Jaromír Čelakovský.⁸³

Poznámky

- 1 ČELAKOVSKÝ, Jaromír: Nová kapitola díla Všehrdoва. In: *Sborník dějepisných prací bývalých žáků Dra. Václava Vlad. Tomka vydaný na památku odchodu jeho z university*. Praha, 1888, s. 1–12.
- 2 Iniciátor či alespoň hlavní editor sborníku zůstal čtenářům utajen. Podle dochované korespondence českých historiků se však zdá být jisté, že jím byl Josef Emler. Viz dopis A. Rezka J. Emlerovi z 31. srpna 1888, Archiv Akademie věd České republiky Praha (= A AV ČR Praha), fond Josef Emler, kart. 2, inv. č. 68.
- 3 Srov. JIROUŠEK, Bohumil: *Jaroslav Goll. Role historika v české společnosti*. České Budějovice, 2006, s. 37–38; obdobně JIROUŠEK, Bohumil: Historik Jaroslav Goll a jeho místo v českém dějepisectví. In: JIROUŠEK, Bohumil – BLÜML, Josef – BLÜMLOVÁ, Dagmar (edd.): *Jaroslav Goll a jeho žáci*. České Budějovice, 2005, s. 23.
- 4 Srov. ŘEZNÍK, Miloš: W. W. Tomek jako pedagog. In: JIROUŠEK, B. – BLÜML, J. – BLÜMLOVÁ, D. (edd.): *Jaroslav Goll a jeho žáci*, s. 143.
- 5 Podnětné úvahy nastolil přímo v této souvislosti opět ŘEZNÍK, M.: W. W. Tomek jako pedagog, s. 131–149.
- 6 K tomu zvl. LOEWENSTEIN, Bedřich: *Víra v pokrok. Dějiny jedné evropské ideje*. Praha, 2009. Na poli dějin vědy KUHN, Thomas Samuel: *Struktura vědeckých revolucí*. Praha, 1997.
- 7 Viz např. soubor tematických příspěvků J. ŠTAIFA, M. POKORNÉ a R. PAZDERSKÉHO, otištěný v *Prager wirtschafts- und sozialhistorische Mitteilungen/Prague economic and social history papers*, 18, 2/2013, s. 61an.
- 8 Podrobnou analýzu tohoto „příběhu“ nabídl VOJTĚCH, Tomáš: České buržoazní dějepisectví o svém vývoji. (Pokus o kritickou rekonstrukci). *Československý časopis historický*, 30–31, 1982–1983, s. 838–861, 73–97.
- 9 Zvl. PEKAŘ, Josef: Dějepisectví. In: *Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I. Vědecký a umělecký rozvoj v národě českém 1848–1898*. Praha, 1898; GOLL, Jaroslav: Palackého program práce historické. *Český časopis historický* (= ČČH), 4, 1898, s. 1–11.
- 10 V návaznosti na M. Eliadeho lze mýtus definovat jako identitotvorný příběh určitého společenství, jehož základem je vyprávění o společném původu a počátku dané komunity. Např. ELIADE, Mircea: *Mýtus a skutečnost*. Praha, 2011.
- 11 Oba pojmy užívá PEKAŘ, J.: Dějepisectví, s. 3–4. Dále např. PROKEŠ, Jaroslav: *Základní problémy českých dějin*. Praha, 1925, s. 8.
- 12 Např. WERSTADT, Jaroslav: Rozhled po filosofii českých dějin. In: WERSTADT, Jaroslav: *Odkazy dějin a dějepisců*. Praha, 1948, s. 21. Proti tomuto označení např. ŠUSTA, Josef: Československý dějepis v posledních padesáti letech. 1876–1925. In: ŠUSTA, Josef: *Úvahy a drobné spisy historické II*. Praha, 1934, s. 10.
- 13 Např. KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. Praha, 2009³, s. 287an.
- 14 Svě místo zde našel i Jaromír Čelakovský. Viz GOLL, J.: *Palackého program práce historické*, s. 9.
- 15 Mimo bohatý kontext diskuzí, odehrávajících se přímo uvnitř samotných dějin historiografie, je možno upozornit např. na inspirativní úvahy filozofa Paula Ricoeura, který se otázce „sledu generací“ (předchůdci – současníci – následovníci) věnoval v rámci své fenomenologie časovosti. Viz RICOEUR, Paul: *Čas a vyprávění III. Vyprávěný čas*. Praha, 2007, s. 155–166.
- 16 Zevrubný rozbor percepcí Palackého nejenom v dějinách české historiografie, ale v širokém rámci českého národního příběhu jako celku, podal ŠTAIF, Jiří: *František Palacký. Život, dílo, mýtus*. Praha, 2009.
- 17 Blíže ČINÁTL, Kamil: *Dějiny a vyprávění. Palackého Dějiny jako zdroj historické obraznosti národa*. Praha, 2011.
- 18 Charakteristický obraz dějepisce „starého“ typu podal na příkladu Palackého v kapitolách *Osobnost historikova a Nadání* ve vynikající a dodnes nedocenené práci FISCHER, Josef: *Myšlenka a dílo Františka Palackého I*. Praha, 1926, s. 105–106. Dále srov. ŠTAIF, J.: *František Palacký*, zvl. s. 55. O Palackého mentálním zakotvení v klasicistních a empirových schématech zajímavě pojednal také NOVÁK, Arne: Palacký a sloh empirový. (Několik poznámek a podnětů). *Samostatnost*, 21, 21. květen 1926, č. 21–22, s. 5. Vliv osvícenství zdůrazňoval pak ve svých myšlenkově sytých portrétech Palackého zvláště VÁLKA, Josef: František Palacký – historik. In: MYŠKA, Milan (ed.): *Památník Palackého 1798–1968*. Ostrava 1968, s. 31–59; stručněji VÁLKA, Josef: František Palacký. *Dějiny a současnost*, 7, 1965, č. 1, s. 12–14.
- 19 K tomu zvl. HLAVÁČEK, Ivan: *Josef Emler a jeho postavení v české historické vědě 2. poloviny 19. století*. In: *Josef Emler (1836–1899). Příspěvky k jeho učitelské, vědecké a organizační činnosti*. Praha, 1989, s. 9–121; (později přetištěno ve sborníku HLAVÁČEK, Ivan: *O mých předchůdcích i současnicích. Soubor studií k dějinám archivnictví, historiografie a pomocných věd historických*. Praha, 2011, s. 124–168).

- 20 Srov. VELEK, Luboš: Respektující rivalita: Jaroslav Goll a Jaromír Čelakovský na mocenském poli české historiografie. Několik postřehů k taktikám a strategiím ve vědeckém prostředí přelomu 19. a 20. století. In: JIROUŠEK, B. – BLÜML, J. – BLÜMLOVÁ, D. (edd.): *Jaroslav Goll a jeho žáci*, zvl. s. 197–199.
- 21 Tento moment podtrhl zvláště PEKAŘ, Josef: Josef Kalousek. *ČČH*, 22, 1916, s. 1–16.
- 22 Tuto skutečnost konec konců – spíše však intuitivně – v jistém okamžiku postřehl i samotný Goll, když nezcela srozumitelně napsal, že Tomek sice „vyšel (*lze tak říci*) ze školy Palackého, ale stojí vedle něho“. GOLL, J.: *Palackého program práce historické*, s. 9; obdobně GOLL, Jaroslav: Václav Vladivoj Tomek, *ČČH*, 11, 1905, s. 261.
- 23 Viz JIROUŠEK, B.: *Historik Jaroslav Goll a jeho místo v českém dějepisectví*, s. 10; JIROUŠEK, Bohumil: Dějiny českého dějepisectví na počátku 21. století. In: KUTNAR, F. – MAREK, J.: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, s. 1000–1001; HAVELKA, Miloš (rec.): František Kutnar, Jaroslav Marek, Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví, Praha 2009, NLN – Nakladatelství lidové noviny, 1088 s. *Dějiny – teorie – kritika* (= DTK), 6, 2009, s. 385–386.
- 24 Charakter Čelakovského historiografické práce odpovídal sice paradigmatu Tomkovu, politicky stál však konfesijně nevyhraněný Čelakovský jednoznačně na pozicích liberálního, nikoli konzervativního programu.
- 25 ŠTAIF, Jiří: *Historici, dějiny a společnost. Historiografie v českých zemích od Palackého a jeho předchůdců po Gollova školu. 1790–1900*. Praha, 1997, s. 240an.
- 26 Z hlediska faktického působili mnozí představitelé tehdejšího českého dějepisectví samozřejmě jak na univerzitě, tak např. v Muzeu či pražském městském archivu (Tomek, Emler, Kalousek, Pič, Čelakovský, z mladších pak Zíbrt, Niederle atd.).
- 27 Lékař a teoretik vědy Hans Selye k tomu výstižně napsal: „Žádný vědec nevzniká samovolně, bez předchůdců, ale narodil od pokrevních příbuzných, může si duchovně syn aspoň volit rodiče.“ SELYE, Hans: *K záhadám vědy*. Praha, 1975, s. 33. V českém prostředí se touto otázkou v souvislosti s psychologii vědecké práce zabýval Emanuel Rádl, podle něhož „metodické přenášení vědeckých poznatků s učitele na žáka a s generace na generaci jest nutným předpokladem vědeckého života“. RÁDL, Emanuel: *Moderní věda. Její podstata, metody, výsledky*. Praha, 1926, s. 57.
- 28 Srov. ŘEZNÍK, M.: *W. W. Tomek jako pedagog*.
- 29 Tato forma tzv. intencionálního působení na konkrétního jedince (tj. záměrná snaha jej reflektovaně vychovávat) je však v pedagogice považována za nezákladnější definici učitelské práce. Blíže PRŮCHA, Jan – WALTEROVÁ, Eliška – MAREŠ, Jiří: *Pedagogický slovník*. Praha, 2013⁷, s. 110.
- 30 Faktograficky nejpodrobnější životopis Čelakovského přinesl dosud KADLEC, Karel: Jaromír Čelakovský. K šedesátým narozeninám jeho. *Osvěta*, 36, 1906, s. 323–336, 413–426.
- 31 O tomto Čelakovského celoživotním traumatu zajímavě pojednal HLAVAČKA, Milan: Historik a archivář Jaromír Čelakovský (1846–1914). Pokus o psychografii. In: *Růže stolistá. F. L. Čelakovský, 1799–1999. Sborník příspěvků*. Strakonice, 1999, s. 166–170.
- 32 TOMEK, Wacław Wladiwoj: Styky mé s Palackým do roku 1862. In: *Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého*. Praha, 1898, s. 61–93. K problematice vývoje vzájemného vztahu Palackého a Tomka viz PAZDERSKÝ, Roman: Dochovaná korespondence Františka Palackého a Wacława Wladiwoje Tomka. Příspěvek k dokreslení jejich vzájemného vztahu. *Sborník archivních prací*, 64, 2014, s. 355–404.
- 33 Blíže KROFTA, Kamil (ed.): *Golliana. ČČH*, 37, 1931, s. 105.
- 34 Tomek byl svým původním vzděláním právník (pražskou právnickou fakultu studoval v letech 1835–1839).
- 35 TOMEK, Wacław Wladiwoj: *Paměti z mého života II*. Praha, 1905, s. 209. Podrobný výčet všech uchazečů uvádí VOJTÍŠEK, Václav: Jaromír Čelakovský. In: *Sborník příspěvků k dějinám král. hlavního města Prahy I*. 2. Praha, 1920, s. 26; nověji HOLEC, František: Archivář JUDr. Jaromír Čelakovský. *Archivní časopis*, 45, 1995, s. 139.
- 36 Doklady o vzájemné pomoci a sdílení jejich badatelských aktivit přináší např. úryvek z Tomkova dopisu Čelakovskému: „Velice povděčen jsem potěšitelným zprávám o knihách městských; nebyl bych se již nadál, že to bude tak brzy. Jest mi to zvláště vítáno, protože po dokonání II. dílu dějepisu Pražského budu se musiti s knihami těmi zase více než nyní od některého času zabývati. S dílem tím budu po navrácení do Prahy snadno hotov asi do 1. listopadu.“ Dopis W. W. Tomka J. Čelakovskému z 8. srpna 1896, Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha, fond Jaromír Čelakovský, složka dopisů W. W. Tomka (neinventarizováno).
- 37 V širším kontextu CHARLE, Christophe: *Intelektuálové v Evropě 19. století*. Brno, 2004.
- 38 Obecně LUFT, Robert: „Politische Professoren“ in Böhmen 1861–1914. In: LEMBERG, Hans – LITSCH, Karel – PLASCHKA, Richard Georg – RÁNKI, György (hrsg.): *Bildungsgeschichte, Bevölkerungsgeschichte, Gesellschaftsgeschichte in den böhmischen Ländern und in Europa. Festschrift für Jan Havránek zum 60. Geburtstag*. Wien – München, 1988, s. 286–306.
- 39 Blíže VELEK, L.: *Respektující rivalita*, zvl. s. 204–210; ŘEZNÍK, Miloš (ed.): *W. W. Tomek. Historie a politika (1818–1905). Sborník příspěvků královéhradecké konference k 100. výročí úmrtí W. W. Tomka*. Pardubice, 2006. Nejtvrději se nabízí snad jen jméno Antonína Rezka, jehož vstup do vysoké politiky byl však současně vykoupen praktickým ukončením vědecké činnosti. Zatímco tedy v Rezkovi představoval „vědec“ a „politik“ v podstatě dvě vývojová stádia profesní geneze jedné osobnosti, v případě Tomka a Čelakovského spolu „vědec“ a „historik“ žili v synchronní symbióze.
- 40 Tomek i Čelakovský se přitom soustředili především na otázky školské politiky. Blíže STIEBER, Miloslav: Jaromír Čelakovský. *Časopis Musea Království Českého*, 88, 1914, s. 381–389.

- 41 Srov. VELEK, Luboš: *Jaromír Čelakovský (1846–1914). Krátký životopis*. In: VELEK, Luboš – VELKOVÁ, Alice (edd.). *Jaromír Čelakovský: Moje zápisky 1871–1914*. Praha, 2004, s. 17–49.
- 42 VELEK, L. – VELKOVÁ, A. (edd.): *Jaromír Čelakovský: Moje zápisky*, s. 160.
- 43 ČELAKOVSKÝ, Jaromír: *Sbírka pramenů práva městského království Českého I. Privilegia měst Pražských. (Codex juris municipalis regni Bohemiae I. Privilegia civitatum Pragensium)*. Praha, 1886, s. II.
- 44 ČELAKOVSKÝ, Jaromír: Václav Vladivoj Tomek. *Právník*, 44, 1905, s. 387.
- 45 Jistou ilustrativní výpověď přináší i v tomto směru i způsob, jakým Tomek Čelakovského oslovoval. Zatímco v sedmdesátých a osmdesátých letech užíval formální titulatury „*velečtělý pane doktore*“, od počátku let devadesátých již Tomek užíval oslovení „*velečtělý příteli*“ a sám se při tom Čelakovskému podepisoval jako „*Váš upřímný přítel W. W. Tomek*“.
- 46 Jejich nevelká korespondence se nachází v pozůstatlostech obou historiků. Celkem 11 listů Čelakovského Tomkovi je uloženo v Archivu Národního muzea v Praze (= ANM Praha), fond V. V. Tomek, kart. 3, inv. č. 139. V případě listů Tomkových jsou prozatím známy pouze 4 jeho dopisy Čelakovskému, uložené v Literárním archivu Památníku národního písemnictví Praha (= LA PNP Praha), fond Jaromír Čelakovský, složka dopisů W. W. Tomka. Jelikož je však Čelakovského fond prozatím neinventarizován (pouze částečně utříděn), lze snad do budoucna chovat naději i v nalezení některých dalších Tomkových dopisů.
- 47 Srov. např. četné vzpomínky ze sborníku *Památník Josefa Emlera. K stému výročí narození vydala rada hlavního města Prahy*. Praha, 1936. Veškerou dochovanou Čelakovského a Tomkovu vzájemnou korespondenci proto logicky tvoří pouze dopisy z prázdninových měsíců, kdy se oba muži neměli možnost osobně stýkat v Praze. Uvedené Tomkovy, Emlerovy a Čelakovského frekventované schůzky v pražském městském archivu utužovaly mezi touto trojicí historiků pevný svazek. V Čelakovského a Tomkově vzájemné korespondenci proto jen těžko hledáme dopis, v němž by chyběla alespoň malá zmínka o Emlerovi, stejně tak, jako v korespondenci Emlera s Tomkem nacházíme podobně hojné zprávy zase o Jaromíru Čelakovském.
- 48 Dopis J. Čelakovského W. W. Tomkovi ze 7. srpna 1878, ANM Praha, fond V. V. Tomek, kart. 3, inv. č. 139.
- 49 Dopis W. W. Tomka J. Čelakovskému ze 16. srpna 1878, LA PNP Praha, fond Jaromír Čelakovský, složka dopisů W. W. Tomka (neinventarizováno).
- 50 O jejich lidské blízkosti a oboustranné důvěře svědčí konečně i Tomkův dopis ze září 1882, v němž Čelakovského prosí o uhrazení poplatku za hrob své ženy (Tomek dlel tehdy v Polici a nemohl tak platbu ihned provést sám). Dopis W. W. Tomka J. Čelakovskému ze 17. září 1882, LA PNP Praha, fond Jaromír Čelakovský, složka dopisů W. W. Tomka (neinventarizováno).
- 51 W. W. TOMEK, *Paměti z mého života II*, s. 309.
- 52 Dopis J. Čelakovského W. W. Tomkovi z 2. srpna 1898, ANM Praha, fond V. V. Tomek, kart. 3, inv. č. 139.
- 53 VELEK, L. – VELKOVÁ, A. (edd.): *Jaromír Čelakovský: Moje zápisky*, s. 144.
- 54 Čelakovský navštívil kromě samotného královéhradeckého archivu rovněž menší archivy ve Smiřicích, Jaroměři, Novém Městě nad Metují, Náchodě, Teplících nad Metují či v Tomkově milované Polici. Výsledkem byla stať ČELAKOVSKÝ, Jaromír: Výskum v archivech země české. *Památky archeologické a místopisné*, 10, 1876–1878, s. 494–507, 778–796. Blíže DEMEL, Jaroslav: Jaromír Čelakovský. Posmrtná vzpomínka. *Časopis Matice moravské*, 39, 1915, s. 4.
- 55 Srov. PAZDERSKÝ, Roman: Základy starého místopisu Pražského W. W. Tomka a jejich místo ve vývoji moderní české historiografie. *Pražský sborník historický* (v tisku).
- 56 Některá srovnání Tomkových a Čelakovského vývodů hodnotí MEZNIČEK, Jaroslav: *Praha před husitskou revolucí*. Praha, 1990.
- 57 ČELAKOVSKÝ, Jaromír: *O vývoji středověkého zřízení radního v městech pražských*. Praha, 1921.
- 58 Viz ČELAKOVSKÝ, Jaromír: *O začátcích ústavních dějin Starého města Pražského*. Praha, 1904, s. 9an. Srov. KROFTA, Kamil: Jaromír Čelakovský. *ČČH*, 20, 1914, s. 377; podrobněji pak DEMEL, J.: *Jaromír Čelakovský*, s. 21–22; VOJTÍŠEK, V.: *Jaromír Čelakovský*, s. 415–416. Otázka původu Starého Města pražského byla však v dané době součástí mnohem širší diskuze, než byl dialog mezi Čelakovským a Tomkem. Viz např. NODL, Martin: Německá mediévistika v českých zemích a studium sociálních a hospodářských dějin. In: NODL, Martin: *Dějepisectví mezi vědou a politikou. Úvahy o historiografii 19. a 20. století*. Brno, 2007, s. 49–50.
- 59 Blíže PAZDERSKÝ, R.: *Základy starého místopisu Pražského W. W. Tomka*.
- 60 Po obdržení osmého dílu *Dějepisů města Prahy*, věnovaného popisu vnitřních poměrů pražských v letech 1420–1526, Čelakovský Tomkovi napsal: „*Přeji srdečně, aby Bůh popřál Vašnostem síly i zdraví k dokončení tohoto nesmírně důležitého pro nás díla, aneb aspoň k dovedení jeho po r. 1620. Napotom pro novější dobu snáze už najde se pokračovatel.*“ Dopis J. Čelakovského W. W. Tomkovi z 12. srpna 1891, ANM Praha, fond V. V. Tomek, kart. 3, č. 139.
- 61 ČELAKOVSKÝ, Jaromír: Předmluva. In: *Sborník příspěvků k dějinám král. hlavního města Prahy I*. Praha, 1907, nepaginováno. Obdobně ČELAKOVSKÝ, J.: *Václav Vladivoj Tomek*, s. 388: „*Jeho dílo [Tomkovo, pozn. R.P.] ale, třebaš neukončeno a třebaš v některých částech novými bádáními a prameny doplňováno, zůstane pevným základem pro každého dalšího pracovníka na tomto poli. Jako slavný Palacký měl svého nepjovanějšího nástupce v Tomkovi, tak bohdá i Tomek najde pokračovatele, když ne jednoho, tedy několik, jež dokonají časem Jeho velké dílo. Nesmírná bohatost a zajímavost látky, které bude třeba zmoci, povede asi k dělení práce, zejména k vydávání pramenův o sobě a k spracování novějších dějin Pražských také zvláště, a jest si toliko přáti, aby historiografie hlavního města neostávala tak dlouho opuštěna, jako dějepisectví*

- království Českého. Památku zvěčnělého V. V. Tomka nebude lze věru lépe oslaviti, nežli důstojným pokračováním v Jeho slavném Dějepisú města Prahy [...]“
- 62 Srov. VELEK, L.: *Respektující rivalita*, s. 199.
- 63 Srov. např. ŠUSTA, Josef: Jaroslav Goll. *ČČH*, 35, 1929, s. 481; VOJTĚCH, Tomáš: *Česká historiografie a pozitivismus. Světonázorové a metodologické aspekty*, Praha, 1984, s. 27–35. Z pozdějších historiků zdůraznil tento postulat např. NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny I. 1. Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha*. Praha, 1912, s. 1–2. S podobným „sebeobětovačským“ narativem se setkáváme také u samotného Tomka, který, jak sám uváděl, musel v zájmu pokračování syntézy dějin Prahy obětovat nejlepší léta svého života úmornému sestavování starého pražského místopisu. TOMEK, Wacław Wladiwoj: *Dějepis města Prahy II*. Praha, 1871, Předmluva.
- 64 K tomu exemplárně např. posmrtně vydané dílo ČELAKOVSKÝ, Jaromír: *Klášter Sedlecký, jeho statky a práva v době před válkami husitskými*. Praha, 1916.
- 65 Srov. VELEK, L.: *Jaromír Čelakovský*, s. 22.
- 66 Viz MASARYK, Tomáš Garrigue: *Základové konkrétné logiky. (Třídění a soustava věd)*. Praha, 1885. K vlivu Masarykova pozitivismu na českou historiografii existuje bohatá literatura. Výběrově alespoň PAPOUŠEK, Jaroslav: T. G. Masaryk a československé dějepisectví. *ČČH*, 44, 1938, s. 1–29; MATOUŠEK, Josef: T. G. Masaryk a české dějepisectví. *Lumír*, 65, 1938–1939, s. 78–83, 140–144, 217–226, 296–299, 461–465; KALISTA, Zdeněk: Masaryk a historie v Athenaeu. *Naše věda*, 19, 1938, s. 76–107; BLÜML, Josef: T. G. Masaryk a počátky české pozitivistické historiografie (80. léta 19. století). In: BLÜMLOVÁ, Dagmar – JIROUŠEK, Bohumil (edd.): *Čas pádu Rukopisů. Studie a materiály*. České Budějovice, 2004, s. 20–35; PAZDERSKÝ, Roman: *Styčné plochy v postulatech dějepisné propedeutiky Jaroslava Golla a Tomáše G. Masaryka v 80. letech 19. století*. *DTK*, 8, 2012, s. 7–32.
- 67 ČELAKOVSKÝ, Jaromír: *Povšechné české dějiny právní*. Praha, 1913², s. 1. Zajímavé však je, že podobný teoretický exkurz, v němž by byly právní dějiny podobným způsobem ukotveny, již nenacházíme v Čelakovského přehledových univerzitních přednáškách o dějinách českého práva, které byly celkově vystavěny důsledně empiricky a faktograficky. Reprodukce těchto čtení se nám dochovala v litografovaném svazku *Právní dějiny české dle přednášek ř. prof. dra J. Čelakovského*. Praha, 1904.
- 68 Tomek např. pro potřeby *Pramenů dějin českých* přeložil Kosmovu kroniku, která zde Emlerovou péčí vyšla roku 1874. O důležitosti, kterou Tomek přisuzoval pramenným edicím, pak dostatečně vypovídají jeho monumentální *Základy starého místopisu Pražského*.
- 69 Podle jednoho z Emlerových listů Tomek svého času pomýšlel např. na vytvoření edice vybraných erektních knih, k čemuž se však z časových důvodů nedostal a jejich vydání se ujal Emler. Viz dopis J. Emlera J. Gollovi z 14. prosince 1871, A AV ČR Praha, fond Jaroslav Goll, kart. 2, inv. č. 77.
- 70 Stručně HLAVÁČEK, Ivan: Editor a archivář Josef Emler. In: HLAVÁČEK, Ivan – JEDINÁKOVÁ, Jiřina (edd.): *Učenci očima kolegů, žáků a následovníků*. Praha, 2007, s. 64–74 (později přetištěno v knize HLAVÁČEK, I.: *O mých předchůdcích i současnicích*, s. 176–181).
- 71 BÍLEK, Karol: *Archivář František Dvorský a Sobotka*. Sobotka, 2010.
- 72 HLAVÁČEK, Ivan: Český historik a editor Ferdinand Tadra. In: *Acta Universitatis Carolinae Pragensis. Philosophica et historica*, 5, 1980, Z pomocných věd historických IV. Praha, 1980, s. 97–124 (později přetištěno v knize HLAVÁČEK, I.: *O mých předchůdcích i současnicích*, s. 203–228).
- 73 JOSEK, Otakar: Kalouskův přehledný výklad o dějinách selského stavu v Čechách a jeho edice pramenů k těmto dějinám. *Agrární archiv*, 3, 1916, s. 216–234.
- 74 Blíže RYANTOVÁ, Marie: Josef Kalousek a počátky českého agrárního dějepisectví. In: *Podíl Františka Kutnara a agrárního dějepisectví na formování obrazu české minulosti. Sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 24.–25. dubna 1998 v lázních Sedmihorkách*. Semily, 1998, s. 16–42.
- 75 VOJTÍŠEK, V.: *Jaromír Čelakovský*, s. 414.
- 76 K Čelakovského vědeckému dílu nejpodrobněji DEMEL, J.: *Jaromír Čelakovský*.
- 77 ČELAKOVSKÝ, Jaromír: *Sbírka pramenů práva městského království Českého I. Privilegia měst Pražských. (Codex juris municipalis regni Bohemiae I. Privilegia civitatum Pragensium)*. Praha, 1886; ČELAKOVSKÝ, Jaromír: *Sbírka pramenů práva městského království Českého II. Privilegia královských měst venkovských z let 1225–1419. (Codex juris municipalis regni Bohemiae II. Privilegia regalium civitatum provincialium annorum 1225–1419)*. Praha, 1895; KALOUSEK, Josef: Řády selské a instrukce hospodářské 1350–1626. In: *Archiv český (= AČ)*, XXII. Praha, 1905; KALOUSEK, Josef: Řády selské a instrukce hospodářské 1627–1698. *AČ*, XXIII. Praha, 1906; KALOUSEK, Josef: Řády selské a instrukce hospodářské 1698–1780. *AČ*, XXIV. Praha, 1908; KALOUSEK, Josef: Řády selské a instrukce hospodářské 1781–1850. *AČ*, XXV. Praha, 1910; KALOUSEK, Josef: Dodavek k řádům selským a instrukcím hospodářským 1388–1779. *AČ*, XXIX. Praha, 1913.
- 78 ČELAKOVSKÝ, J.: *Povšechné české dějiny právní*; KALOUSEK, Josef: Dějiny selského stavu. (Se svolením autora pro list upravil prof. Jan Satranský). *Hlasy venkova*, 5, 24. 11. – 29. 12. 1911, č. 47–52; *Hlasy venkova*, 6, 5. 1. – 2. 2. 1912, č. 1–5.
- 79 Srov. ŠTAIF, J.: *Historici, dějiny a společnost*, s. 267. Symbolickým vyjádřením skutečnosti, že Čelakovský byl celkem své osobnosti typickým člověkem, vědcem i politikem 19. století, je i jeho smrt v přelomovém roce 1914.
- 80 VELEK, L. – VELKOVÁ, A. (edd.): *Jaromír Čelakovský: Moje zápisky*, s. 343.

- ⁸¹ O Čelakovského nevráživosti k tzv. „Gollově škole“ svědčí mimo jiné i jeho pozoruhodný dopis Jaroslavu Gollovi, v němž si Čelakovský stěžoval na údajně roztahovačné a neomalené chování mladého Václava Chaloupeckého na půdě pražského městského archivu, kde se tento pozdní Gollův žák prý drze dožadoval zapůjčení cenné formulářové sbírky pro potřeby historického semináře. Čelakovský proto Gollovi napsal: „*Bude dobře, když tohoto domýšlivého mladíka poučíš, jak se má chovati ve společnosti.*“ Dopis J. Čelakovského J. Gollovi z 28. února 1907, A AV ČR Praha, fond Jaroslav Goll, kart. 2, inv. č. 57.
- ⁸² Uvedená slova napsal Čelakovský Janu Kaprasovi jen necelý měsíc před svou smrtí. Cit. dle KAPRAS, Jan: Jaromír Čelakovský. *Právník*, 53, 1914, s. 801.
- ⁸³ K tomu srov. např. komprimovaný nástin vývoje oboru českého právního dějepisectví, jež přinesly úvodní partie syntézy VANĚČEK, Václav: *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha, 1975³, s. 10–15.

Jaromír Čelakovský als Schüler und Fortsetzer von W. W. Tomek. Die kleine Skizze am Rande der Diskussion über die Entwicklungskontinuitäten in der tschechischen Historiographie des 19. Jahrhunderts.

Roman Pazderský

Zusammenfassung

Der vorliegende Beitrag bemüht sich die wichtigsten Verbindungen und Beziehungen zwischen dem Leben und Werk von Wáclav Wladiwoj Tomek (1818–1905) und Jaromír Čelakovský (1846–1914) zu zeigen. Der Autor bewegt sich damit auf dem Feld der breiten und immer dauernden Debatten über die Konzeptuallmöglichkeiten der tschechischen Geschichtsschreibung im 19. Jahrhundert, welche sehr eng mit der Frage ihrer Entwicklungskontinuitäten verknüpft ist. Von diesem Grund wird der Aufsatz in zwei gegenseitig zusammenhängende Teile strukturiert. Im ersten Teil stellt der Autor in kurzem seine Ansicht vom allgemeinen Charakter der tschechischen Historiographie der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts vor und betont, dass die Geschichtsschreibung dieser Epoche komplizierter gesehen werden muss, als wie eine einzige Kontinuität von „Palackýs Mitarbeitern und Fortsetzern“. Der zweite Teil des Beitrags ist schon dem konkreten Verhältnis zwischen Tomek und Čelakovský gewidmet.

Als Čelakovský in Jahren 1865–1869 Jura studierte, hörte er auch die Tomeks historiographischen Vorlesungen an. Das Moment, wann Čelakovský vom „Student“ zum Tomeks „Schüler“ geworden ist, ist aber ganz schwierig zu bestimmen. Čelakovskýs Verbindung mit Tomek bestand nämlich in einigen ziemlich frei ausgewählten Inspirationen, welche dem Čelakovský imponierten.

Tomek stellt für Čelakovský das Vorbild des Historikers dar, der sich außer seinem wissenschaftlichen Werk auch dem aktiven politischen Leben widmet (die s. g. „politischen Professoren“). In seinen Werken wurde dann Čelakovský von Tomek hauptsächlich im thematischen und stylistischen Bereich beeinflusst. Beide Männer befassten sich nämlich besonders mit Rechtsgeschichte der mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Städte, vor allem der Hauptstadt Prag. Außerdem legten sie in ihren Schriften einen starken Nachdruck auf die detaillierte Heuristik und langen Zitationen des Quellenmaterials. Alle diese Umstände hatten also schließlich auch zur Folge, dass die Beziehung zwischen Tomek und Čelakovský allmählig sehr freundlich wurde, und zwar nicht nur auf der wissenschaftlichen, sondern auch menschlichen und familiären Ebene.